

Europska komisija protiv rasizma i nesnošljivosti

Treće izvješće o Hrvatskoj

Usvojeno 17. prosinca 2004.

Strasbourg, 14. lipnja 2005.

Za daljnje informacije o radu Europske komisije protiv rasizma i nesnošljivosti (ECRI) te o drugim aktivnostima Vijeća Europe u ovom području, obratite se na:

Secretariat of ECRI
Directorate General of Human Rights – DG II
Council of Europe
F - 67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: +33 (0) 3 88 41 29 64
Fax: +33 (0) 3 88 41 39 87
E-mail: combat.racism@coe.int

Posjetite našu Internet stranicu: www.coe.int/ecri

SADRŽAJ :

PREDGOVOR	5
SAŽETAK	6
I. NASTAVAK ECRI-JEVOG DRUGOG IZVJEŠĆA O HRVATSKOJ	7
MEĐUNARODNI PRAVNI INSTRUMENTI.....	7
USTAVNE ODREDBE I DRUGE TEMELJNE ODREDBE	8
- Zakon o državljanstvu	9
ODREDBE KAZNENOG PRAVA	10
ODREDBE GRAĐANSKOG I UPRAVNOG PRAVA	12
- Zakon o konvalidaciji.....	13
SPECIJALIZIRANA TIJELA I DRUGE USTANOVE	14
PRIHVAT I STATUS OSOBA KOJE NISU DRŽAVLJANI.....	15
- Usljavanje	15
- Izbjeglice i tražitelji azila	16
- Trgovanje ljudima.....	17
RANJIVE SKUPINE	18
- Romi	18
- Izbjeglice i prognanici.....	18
- Bošnjaci	18
- Srbi: pristup zapošljavanju i obrazovanju	19
ANTISEMITIZAM	20
MEDIJI	20
OBRAZOVANJE I PODIZANJE SVIJESTI	21
KLIMA MIŠLJENJA.....	21
PONAŠANJE DJELATNIKA POLICIJE	23
NADZOR SITUACIJE.....	23
II. PITANJA OD POSEBNE VAŽNOSTI	24
POVRATAK IZBJEGLICA I PROGNAKNIKA.....	24
- Pristup stanovanju.....	25
PRAVOSUĐE	27
POLOŽAJ ROMSKE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ.....	30
- Pristup romske djece obrazovanju	32
LITERATURA	33

Predgovor

Europsku komisiju protiv rasizma i nesnošljivosti (ECRI) osnovalo je Vijeće Europe. Ona je neovisno tijelo za praćenje poštivanja ljudskih prava specijalizirano za pitanja vezana uz rasizam i nesnošljivost. Sastavljena je od neovisnih i nepristranih članova koji se imenuju na temelju svog moralnog autoriteta i priznate stručnosti u bavljenju pitanjima vezanim uz rasizam, ksenofobiju, antisemitizam i nesnošljivost.

Jedan od stupova programa rada ECRI-ja jest pojedinačni pristup svakoj zemlji na temelju kojeg se analizira situacija vezana uz rasizam i nesnošljivost u svakoj od zemalja članica Vijeća Europe i predlažu i preporučuju načini izlaženja na kraj s postojećim problemima.

Pojedinačni pristup svakoj zemlji bavi se svim zemljama članicama Vijeća Europe na jednak način. Radi se u ciklusima od 4/5 godina, a pokriva se 9/10 zemalja godišnje. Izvješća o prvom krugu završena su krajem 1998. godine, a o drugom krugu krajem 2002. godine. Na izvješćima o trećem krugu počelo se raditi u siječnju 2003. godine.

Izvješća o trećem krugu usredotočuju se na «provedbu». Ispituju jesu li se glavne preporuke ECRI-ja iz prethodnih izvješća poštivale i provodile, a ako jesu, koliko uspješno i učinkovito. Izvješća o trećem krugu bave se i «posebnim problemima» koji se biraju prema različitim situacijama u različitim zemljama, te se detaljnije obrađuju u svakom izvješću.

Metode rada za pripremu izvješća uključuju analize dokumenata, posjet dotičnoj zemlji i povjerljivi dijalog s državnim tijelima.

Izvješća ECRI-ja nisu rezultat istraga ili svjedočenja. Ona se sastoje od analiza utemeljenih na velikoj količini podataka prikupljenih iz velikog broja različitih izvora. Dokumentacijska istraživanja temelje se na velikom broju nacionalnih i međunarodnih pisanih izvora. Posjet in situ omogućuje izravne sastanke s dotičnim krugovima (državnim i ne-državnim) u cilju skupljanja podataka. Postupak povjerljivog dijaloga s državnim tijelima omogućuje tim tijelima da predlože, ako smatraju da je potrebno, izmjene i dopune nacrtu izvješća u cilju ispravljanja mogućih činjeničnih pogrešaka iznesenim u izvješću. Na kraju dijaloga, državna tijela mogu zatražiti, ako tako žele, da se njihova stajališta prilože krajnjem ECRI-jevom izvješću.

Ovo izvješće pripremila je ECRI na svoju vlastitu odgovornost. Ono obuhvaća situaciju do 17. prosinca 2004. godine, a svi događaji nakon ovog datuma nisu uključeni u analizi koja slijedi niti uzeti u obzir u zaključcima i prijedlozima ECRI-ja.

Sažetak

Od objave drugog ECRI-jevog izvješća o Hrvatskoj u srpnju 2001. došlo je do napretka u brojnim područjima koje izvješće pokriva. Na primjer, Hrvatska je 3. veljače 2003. godine ratificirala Protokol br. 12 uz Europsku konvenciju o ljudskim pravima. Pojačala je neke odredbe Kaznenog zakona vezane uz borbu protiv rasizma i neke odredbe Zakona o radu kojima se zabranjuje diskriminacija. Zakon o azilu donesen je 2003. godine i poduzete su mjere za suzbijanje trgovanja ljudima. Vlada je napravila mnoge simbolične geste u korist nacionalnih manjina i osnovala Povjerenstvo za povratak izbjeglica i prognanika i povrat imovine kako bi pomogla procesu povratka. U listopadu 2003. godine hrvatske su vlasti usvojile i Nacionalni program za Rome. Radna skupina stručnjaka za borbu protiv diskriminacije počela je djelovati 2004. godine i pripremila je Nacionalnu strategiju za suzbijanje svih oblika diskriminacije.

Međutim, određeni broj preporuka iz ECRI-jevog drugog izvješća nije proveden ili je samo djelomično proveden. Problemi vezani uz stjecanje državljanstva s kojima se susreću osobe koje nisu hrvatskog porijekla, ali žive u zemlji već duže vrijeme, još uvijek nisu riješeni u potpunosti. Međuetničko nasilje i rasistički napadi nastavljaju se, iako u manjoj mjeri, ali vlast im ne posvećuje uvijek dovoljno pažnje. Postojeće odredbe građanskog i upravnog prava nisu dovoljne za borbu protiv diskriminacije u svim područjima života. Ne postoji nacionalno tijelo specijalizirano za borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije, iako ljudi, najviše oni koji pripadaju nacionalnim manjinama, još uvijek trpe rasnu diskriminaciju. Iako se razina nesnošljivosti u medijima smanjila, ukupni rezultati nisu zadovoljavajući. Potrebno je učiniti znatni napredak na polju povratka izbjeglica i prognanika, naročito po pitanju stanovanja. Potrebno je poduzeti dodatne mjere kako bi se obnovila pravednost u pravosuđu.

U ovom izvješću ECRI daje hrvatskim vlastima niz preporuka. Preporuča da poduzmu sve potrebne mjere kako bi se riješili problemi vezani uz stjecanje hrvatskog državljanstva. Treba postrožiti Kazneni zakon u svrhu borbe protiv rasizma i nesnošljivosti, te pojačati provedbu postojećih odredbi Kaznenog zakona. ECRI preporučuje hrvatskim vlastima da poduzmu korake za donošenje imigracijske politike i djelotvornije zaštite prava tražitelja azila i izbjeglica. Važno je poticati međusobno poštivanje među etničkim zajednicama i u javnosti osvijestiti potrebu za borbom protiv rasizma. Potrebno je predano raditi na olakšavanju povratka izbjeglica i prognanika. ECRI naglašava potrebu osiguravanja poštenog pravosuđa, posebice u odnosu na Hrvate i pripadnike drugih etničkih skupina, naročito etničkih Srba. ECRI ohrabruje vlasti da pojačaju mjere koje su poduzete u suzbijanju diskriminacije protiv Roma.

I. NASTAVAK ECRI-JEVOG DRUGOG IZVJEŠĆA O HRVATSKOJ

Međunarodni pravni instrumenti

1. U svom drugom izvješću o Hrvatskoj, ECRI je preporučila hrvatskim vlastima da prihvate članak 14. Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, koji Odboru za sprječavanje rasne diskriminacije omogućuje primati predstavke pojedinaca. Hrvatska još uvijek nije dala izjavu u skladu s člankom 14., ali vlasti su obavijestile ECRI da ozbiljno razmatraju tu mogućnost.
2. U svom drugom izvješću o Hrvatskoj, ECRI je preporučila hrvatskim vlastima da ratificiraju Europsku socijalnu povelju, te da potpišu i ratificiraju Revidiranu Europsku socijalnu povelju, Europsku konvenciju o državljanstvu, Europsku konvenciju o pravnom statusu radnika migranata i Europsku konvenciju za sudjelovanje stranaca u javnom životu na lokalnoj razini. Preporučila je i da Hrvatska ratificira Protokol 12 uz Europsku konvenciju o ljudskim pravima (ECHR) u kojem se postavlja osnovno načelo nediskriminacije.
3. Hrvatska je ratificirala Europsku socijalnu povelju 26. veljače 2003. godine. Nije niti potpisala niti ratificirala Revidiranu Europsku socijalnu povelju. Što se tiče Europske konvencije o državljanstvu, Hrvatska je potpisala Konvenciju i hrvatske vlasti su dale na znanje da bi trebala uslijediti ratifikacija. Obavijestile su ECRI da prate stanje vezano uz Europsku konvenciju o pravnom statusu radnika migranata i Europsku konvenciju za sudjelovanje stranaca u javnom životu na lokalnoj razini te da će njihova odluka o potpisivanju i ratificiranju tih dokumenata ovisiti o razvoju situacije. ECRI je zadovoljna što je Hrvatska 3. veljače 2003. godine ratificirala Protokol 12. ECHR-a.

Preporuke:

4. ECRI preporučuje da hrvatske vlasti požure s izjavom predviđenom člankom 14. Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije Odboru za sprječavanje rasne diskriminacije omogućuje primati žalbe od pojedinaca.
5. ECRI preporučuje hrvatskim vlastima da ratificiraju Revidiranu Europsku socijalnu povelju, Europsku konvenciju o pravnom statusu radnika migranata i Europsku konvenciju za sudjelovanje stranaca u javnom život na lokalnoj razini.
6. ECRI preporučuje hrvatskim vlastima da što je prije moguće zaključe proces ratifikacije Europske konvencije o državljanstvu.
7. Dana 17. listopada 2002. Hrvatska je ratificirala Konvenciju o kibernetičkom kriminalu, a njen Dodatni protokol o inkriminaciji djela rasističke i ksenofobne naravi počinjenih putem računalnih sustava potpisan je 26. ožujka 2003. godine. Hrvatske su vlasti obavijestile ECRI da je postupak ratifikacije Dodatnog protokola u tijeku. Hrvatska nije niti potpisala niti ratificirala Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji koja je stupila na snagu 1. srpnja 2003. godine. Hrvatske vlasti izjavile su da će i dalje razmatrati mogućnosti ratificiranja ove Konvencije, uzimajući u obzir, *inter alia*, ratifikacije od strane drugih europskih država.

Preporuke:

8. Primjećujući s odobravanjem da je Hrvatska u pokrenula postupak ratifikacije Dodatnog protokola Konvencije o kibernetičkom kriminalu vezanog uz inkriminaciju djela rasističke i ksenofobne naravi počinjenih putem računalnih sustava, ECRI ohrabruje hrvatske vlasti da se potrudе osigurati da se taj proces završi što je prije moguće.
9. ECRI preporuča hrvatskim vlastima da potpišu i ratificiraju Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji.

Ustavne odredbe i druge temeljne odredbe

10. U svom drugom izvješću, ECRI je istaknula da se članak 14. Ustava, koji zabranjuje diskriminaciju ne odnosi posebno na diskriminaciju na temelju pripadnosti nacionalnoj manjini. Od donošenja drugog izvješća, stupio je na snagu Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina koji je donesen 13. prosinca 2002. godine. Taj zakon rješava to pitanje tako da u svom članku 4. stavku 4. propisuje «zabranjuje se bilo kakva diskriminacija temeljena na pripadnosti nacionalnoj manjini. Pripadnicima nacionalnih manjina jamči se jednakost pred zakonom i jednaka pravna zaštita.» Ovim zakonom, koji ima ustavnu snagu, nadopunjuje se i pojačava članak 14. Ustava kojim se propisuje opća zabrana diskriminacije.
11. U svom drugom izvješću, ECRI je primijetila da Hrvatska razmatra donošenje zakona kojima bi se nadopunio Ustavni zakon o nacionalnim manjinama koji je isto tako trebao biti izmijenjen i dopunjen. ECRI je preporučila da se novim odredbama riješi pitanje udjela pripadnika nacionalnih manjina u državnoj upravi i njihovo sudjelovanje u javnim poslovima. Primijetila je da se u popisu autohtonih nacionalnih manjina u Preambuli Ustava izričito ne spominju bošnjačka i slovenska manjina. Predlaže se pronalaženje zadovoljavajućeg rješenja tog problema, na primjer, izmjenama i dopunama Preambule kako bi se uskladila s popisom manjina.
12. Novi ustavni zakon ne sadrži popis nacionalnih manjina, ali u članku 5. nacionalna manjina definirana je kao «skupina hrvatskih državljana čiji pripadnici su tradicionalno nastanjeni na teritoriju Republike Hrvatske, a njeni članovi imaju etnička, jezična, kulturna i/ili vjerska obilježja različita od drugih građana i vodi ih želja za očuvanjem tih obilježja». Za razliku od Preambule Ustava, ustavni zakon ne razlikuje autohtone od drugih nacionalnih manjina.
13. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina pozdravljen je kao napredan zakon čiji cilj je bolja zaštita prava nacionalnih manjina koje žive u zemlji. Naglašava pravo nacionalnih manjina da imaju predstavnike u tijelima lokalne i nacionalne vlasti, sudstvu i javnom životu, te posebno u Hrvatskom Saboru, Državnom vijeću nacionalnih manjina i lokalnim savjetima za nacionalne manjine. Budući da je zakon tek nedavno usvojen, a i zbog drugih razloga, postoje neki nedostaci o kojima ćemo govoriti kasnije u ovom izvješću.

Preporuke:

14. ECRI pozdravlja usvajanje Ustavnog zakona od 13. prosinca 2002. godine i poboljšanja koja on donosi, međutim ohrabruje hrvatske vlasti da pronađu odgovarajuće rješenje problema koji se sastoji u tome da određene nacionalne manjine nisu izričito spomenute u Preambuli Ustava.

- **Zakon o državljanstvu**

15. U svom drugom izvješću o Hrvatskoj, ECRI je preporučila hrvatskim vlastima da uvedu pojednostavljeni postupak naturalizacije za sve one osobe koje su bile državljani bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i koje su imale prebivalište u Hrvatskoj u trenutku osamostaljenja.
16. Zakon o državljanstvu iz 1991. godine nije mijenjan od donošenja ECRI-jevog drugog izvješća, a etnički Hrvati još uvijek imaju poseban status koji im omogućuje da dobiju državljanstvo lakše od osoba koje nisu hrvatskog porijekla. Vlasti su obavijestile ECRI da je u tijeku reforma zakona i da će novi zakon odražavati preporuke ECRI-ja iz drugog izvješća koje se tiču lakšeg stjecanja državljanstva za državljane bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije koji su živjeli u Hrvatskoj u trenutku osamostaljenja. Prema Zakonu o strancima iz srpnja 2003. godine, osobe koje nisu državljani Hrvatske, a koje već dugo prebivaju u Hrvatskoj, mogu se do lipnja 2005. godine prijaviti za obnavljanje svog trajnog prebivališta u Hrvatskoj dok ne dobiju hrvatsko državljanstvo. ECRI je zabrinuta zbog istraživanja koje je provela misija OESS-a u Hrvatskoj, a koje pokazuje da 16 od 18 policijskih jedinica u cijeloj Hrvatskoj nepravilno provodi Zakon o strancima, na primjer, tražeći dokaz o prebivalištu u Hrvatskoj koji prema Zakonu nije potreban. Hrvatske vlasti obavijestile su ECRI da je Ministarstvo unutarnjih poslova poslalo naputak nadležnim policijskim upravama u kojem pojašnjava kakva vrsta dokaza se traži. Neki predstavnici nacionalnih manjina rekli su da Zakon o strancima nije dovoljan za rješavanje postojećih problema vezanih uz stjecanje hrvatskog državljanstva.
17. ECRI zabrinjavaju podaci da još uvijek postoje veliki problemi vezani uz stjecanje hrvatskog državljanstva. Osobe koje nisu hrvatskog porijekla i dalje su u nepovoljnijem su položaju u odnosu na etničke Hrvate kada se radi o uvjetima koje treba ispuniti za stjecanje hrvatskog državljanstva. Još uvijek postoje brojne prepreke naturalizaciji. Na primjer, nije moguće dobiti hrvatsko državljanstvo ako se osoba prethodno ne odrekne prvotnog državljanstva. Postoje iznimke od toga pravila, na primjer ako je osoba rođena u Hrvatskoj ili oženjena za Hrvata ili Hrvaticu. Još uvijek nije lako dobiti dokumentarne dokaze koji pokazuju da se osoba odrekla državljanstva drugih bivših jugoslavenskih država. Uvjet tečnog govorenja hrvatskoga jezika predstavlja velik problem nepismenim pripadnicima romske zajednice. Ipak, hrvatske vlasti istakle su da one taj uvjet tumače tako da prihvaćaju lošije znanje hrvatskog jezika i tako olakšavaju stjecanje državljanstva. ECRI pridaje veliku važnost navedenom pitanju državljanstva jer su osobe bez riješenog statusa u teškoj situaciji koja zatim utječe i na druga područja, uključujući pristup javnim službama, zapošljavanju itd.

18. Nacionalni program za Rome koji je donesen u listopadu 2003. godine zahtijeva «uklanjanje svih administrativnih prepreka koje bi mogle izazvati diskriminaciju protiv Roma» koji su dugogodišnji stanovnici Hrvatske na način da ih se onemogućava u stjecanju hrvatskog državljanstva. S tim ciljem, program predlaže cijeli niz mjera, uključujući objavljivanje informativne brošure na romskom jeziku i stvaranje pokretnih jedinica koje bi obavještavale Rome o njihovim pravima, čije stvaranje je u tijeku.¹

Preporuke:

19. ECRI potiče hrvatske vlasti da poduzmu sve potrebne mjere kako bi se riješili problemi na koje nailaze dugogodišnji stanovnici Hrvatske koji nisu Hrvati kod stjecanja državljanstva. Naturalizacija bi se naročito mogla olakšati ukidanjem zahtjeva da se drugog državljanstva treba odreći i prihvatanjem pojma dvostrukog državljanstva.
20. ECRI preporučuje da hrvatske vlasti, među mjerama koje bi se mogle poduzeti u svrhu olakšavanja stjecanja državljanstva dugogodišnjim stanovnicima Hrvatske, pokrenu i kampanje informiranja javnosti, usmjerene naročito na one dijelove stanovništva koji imaju najviše problema, kao što su Romi, Bošnjaci, Srbi i druge manjinske skupine.

Odredbe Kaznenog prava

21. U svom drugom izvješću o Hrvatskoj, ECRI je preporučila da hrvatske vlasti jasno pokažu da se rasistički zločini neće tolerirati, u prvom redu propisujući da rasna motivacija predstavlja otežavajuću okolnost u odnosu na nekvalificirana djela. Preporučuje se i uključivanje odredbe kojom bi se zabranile rasističke organizacije koje potiču rasnu diskriminaciju.
22. ECRI pozdravlja izmjene i dopune članka 174. Kaznenog zakona iz srpnja 2004.g koje su stupile na snagu 1. listopada 2004. godine. Članak 174., stavak 1. već je stavio izvan zakona diskriminaciju na temelju rase, boje kože i nacionalnog ili etničkog porijekla, ali nova verzija ovog članka proširuje zabranu diskriminacije na, između ostalog, vjersku i jezičnu diskriminaciju.
23. U članak 174. ubačen je treći stavak kojim se zabranjuje «širenje rasne, spolne, vjerske, nacionalne ili etničke mržnje i mržnje temeljene na boji kože, spolnom opredjeljenju i drugim obilježjima» Ova odredba propisuje da je kazneno djelo «iznošenje zamisli o nadmoćnosti jedne rase nad drugom rasom, etničkom i vjerskom zajednicom, spolom ili narodom ili zamisli o nadmoći ili manjoj vrijednosti na temelju boje kože, spolne opredijeljenosti ili nekog drugog obilježja.» Kazna je 3 mjeseca do 3 godine zatvora. Članak 4. propisuje da je zabranjeno putem računalnog sustava raspačavati, u svrhe navedene u stavku 4., ili na drugi način učiniti dostupnim javnosti materijale kojima se poriče, znatnije umanjuje, odobrava ili opravdava kazneno djelo genocida ili zločina protiv čovječnosti. Kazna je u opsegu od novčane kazne do kazne zatvora od tri mjeseca do tri godine.

¹ O Nacionalnom programu za Rome, vidi dalje "Položaj romske zajednice u Hrvatskoj"

24. Kazneni zakon još uvijek ne zabranjuje organizacije koje potiču rasizam ili rasnu diskriminaciju, ali je trenutno u postupku revizije i ECRI je shvatila da se održavaju rasprave na tu temu i o mogućnosti uvođenja posebne odredbe kojom bi se zabranilo isticanje rasističkih simbola, i to posebno ustaških simbola. Još uvijek ne postoji odredba prema kojoj bi rasna motivacija predstavljala otežavajuću okolnost u nekvalificiranim djelima, ali hrvatske su vlasti obavijestile ECRI da sudovi mogu uzeti u obzir rasističke motive u sklopu opće odredbe koja omogućuje da se otežavajuće okolnosti uzmu u obzir prilikom izricanja kazne.

Preporuke:

25. ECRI ohrabruje hrvatske vlasti da u reviziji Kaznenog zakona uzmu u obzir dijelove Opće preporuke broj 7 o politici u borbi protiv rasizma i rasne diskriminacije u nacionalnom zakonodavstvu. Posebice, ta preporuka kaže da bi zakon trebao propisati da je organiziranje ili predvođenje grupe koja potiče rasizam kazneno djelo. Zakon bi isto tako trebao predvidjeti da rasna motivacija predstavlja otežavajuću okolnost kod nekvalificiranih djela.
26. ECRI preporučuje da vlasti pravilno provedu nove odredbe članka 174. Kaznenog zakona u cilju jačanja djelovanja protiv rasizma. Ohrabruje vlasti da pripreme informativnu kampanju o tim novim odredbama koja bi bila usmjerena prema pripadnicima pravosuđa i općoj javnosti.
27. U svom drugom izvješću o Hrvatskoj, ECRI je preporučila da hrvatske vlasti daju prednost potpunoj provedbi odredaba usmjerenih na borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije.
28. ECRI primjećuje da i hrvatske vlasti i nevladini izvori vjeruju da su se međuetničko nasilje, javni govori koji potiču na mržnju i rasistički ispadi kao što su napadi skinheads na pripadnike manjina posljednjih godina smanjili. Prema nekoliko izvora, policija je sve aktivnija u borbi protiv problema ove vrste. Na primjer, vrlo su brzo uklonili spomenike koji su nedavno postavljeni u Slunju u čast višim ustaškim dužnosnicima. Prema hrvatskim vlastima, rijetke su pritužbe na rasistička djela i rasnu diskriminaciju. Na primjer, godine 2003. podneseno je samo deset žalbi na temelju članka 106. Kaznenog zakona koji zabranjuje nasilje na temelju rase, a sedam od tih deset pritužbi je odbačeno. Osim toga, 2003. godine podneseno je i pet pritužbi na temelju članka 74. od kojih su četiri odbačene, a po jednoj je krajem 2004 postupak bio u tijeku. Državni odvjetnik je rekao da njegovo osoblje ozbiljno shvaća pritužbe za rasno motivirana djela.
29. Iako pozdravlja smanjenje broja rasističkih djela u Hrvatskoj i sve veću spremnost vlasti da kazneno goni počinitelje, ECRI je zabrinut da rasistička djela nisu u potpunosti nestala i da, prema izvješćima nevladinih udruga, još uvijek ne dobivaju potpunu pozornost policije koju zaslužuju. Naročito u ratom zahvaćenim područjima još uvijek ima slučajeva međuetničkog nasilja i rasističkih primjedbi u medijima uglavnom usmjerenih prema pripadnicima srpske manjine. Čini se da posljednji rasistički napadi skinheads na Rome i pripadnike drugih vidljivih manjina nisu još doveli do presuda, a da se rasistički simboli još uvijek ističu bez da se protiv njih poduzimaju potrebne mjere. Međutim, vlasti su dale na znanje ECRI-ju da Ministarstvo unutarnjih poslova

poduzima mjere u svrhu pronalaženja i prijavljivanja počinitelja rasističkih djela, osobito skinheadsa i rasističkih grupa i u svrhu uklanjanja rasističkih poruka i simbola.

30. Istina je da je broj pritužbi zbog rasističkih djela i rasne diskriminacije vrlo mali. Međutim, ECRI smatra da je važno biti siguran da je razlog tome taj što su takvi incidenti stvarno rijetki u Hrvatskoj, a ne jednostavno zato što žrtve nemaju povjerenja u policiju ili pravosuđe općenito. Neke nevladine udruge vjeruju da se rasističkim motivima ne posvećuje uvijek dovoljno pažnje u istragama, suđenjima i presudama. Potrebno je napraviti još provjera kojima bi se osiguralo da to nije rezultat nedostatka svijesti od strane žrtava i nadležnih tijela vezano uz pitanje rasizma i rasne diskriminacije. Hrvatske vlasti ističu da Nacionalna strategija za suzbijanje svih oblika diskriminacije² predviđa uspostavljanje sustava za praćenje kaznene politike u borbi protiv diskriminacijskih djela.

Preporuke:

31. ECRI vjeruje da je potrebno dalje djelovati s ciljem unapređivanja djelotvornosti zaštite koju Kazneni zakon pruža protiv rasističkih djela. Posebno preporučuje hrvatskim vlastima da osiguraju da izjavljena politička obveza vlade da se uhvati u koštac s rasističkim nasiljem dovede do stvarnog napretka u praksi onih koji su odgovorni za provedbu zakona, kao što su policajci, državni odvjetnici i suci.
32. ECRI preporuča hrvatskim vlastima da pojačaju nastojanja da policajcima, odvjetnicima, državnim odvjetnicima i sucima omoguće izobrazbu o provedbi zakona o rasizmu i rasnoj diskriminaciji.
33. ECRI smatra da bi hrvatske vlasti trebale nastaviti pažljivo pratiti i boriti se protiv aktivnosti pokreta skinheadsa u Hrvatskoj i osigurati kažnjavanje svakoga tko je uključen u nezakonite aktivnosti u ovom kontekstu, naročito kada se radi o rasističkim djelima koja su počinjena protiv drugih osoba.
34. ECRI preporučuje poduzimanje svih odgovarajućih mjera kako bi se pažnja javnosti usmjerila na zabranu rasističkih djela i uklanjanje svih prepreka kao što je nedostatak povjerenja u pravosudni sustav što bi žrtve moglo odvratiti od toga da istupaju i podnose pritužbe.

Odredbe građanskog i upravnog prava

35. U svom drugom izvješću o Hrvatskoj, ECRI je preporučila da hrvatske vlasti nadopune postojeće zakonodavstvo, naročito Zakon o radu, i osiguraju djelotvornija pravna i upravna sredstva za borbu protiv rasne diskriminacije.
36. Članak 2. Zakona o radu izmijenjen je i dopunjen 2003. godine i sada sadrži prilično opsežne odredbe o borbi protiv rasne diskriminacije. Ovaj članak definira i zabranjuje izravnu i neizravnu diskriminaciju na temelju rase, boje kože, jezika, vjeroispovijesti i nacionalnog porijekla. Diskriminacija je zabranjena na mnogim poljima profesionalnog djelovanja kao što je pristup zapošljavanju i stručnom usavršavanju, uvjetima rada i prekidima ugovora o

² Vidi gore, specijalizirana tijela i druge ustanove

radu. Koliko je poznato ECRI-ju, do sada nisu pokrenuti nikakvi postupci utemeljeni na ovoj odredbi, unatoč brojnim izvješćima da je bilo slučajeva diskriminacije pri zapošljavanju, naročito protiv Roma, a ti slučajevi do sada nisu bili kažnjavani. Ti izvori pokazuju i da je broj pritužbi malen i da ne odražava pravi opseg problema diskriminacije pri zapošljavanju.

37. ECRI nije uočio nikakve druge promjene vezano uz zaštitu protiv rasne diskriminacije u građanskom i upravnom pravu. Primjećuje, međutim, da Zakon o jednakosti spolova koji je usvojen u srpnju 2003.godine zabranjuje diskriminaciju na temelju spola u zapošljavanju i obrazovanju i traži od javnih tijela da poduzmu mjere pozitivne diskriminacije u korist jednakosti spolova. U skladu s ovim zakonom, osnovani su Ured Vlade za jednakost spolova i Pravobranitelj za jednakost spolova. Budući da postoje brojni pokazatelji da izravna i neizravna rasna diskriminacija još uvijek postoji u mnogim područjima života kao što su stanovanje, obrazovanje i javne službe³, ECRI smatra da bi hrvatske vlasti mogle u zakonu o jednakosti spolova tražiti inspiraciju za usvajanje sveobuhvatnog i djelotvornog zakonodavnog okvira za rješavanje problema ove vrste.

Preporuke:

38. ECRI preporučuje da hrvatske vlasti nastave s učvršćivanjem građanskog i upravnog prava u svrhu borbe protiv rasne diskriminacije. ECRI tako želi usmjeriti pažnju na Opću preporuku br. 7 o politici u borbi protiv rasizma i rasne diskriminacije u nacionalnom zakonodavstvu.
39. ECRI posebno naglašava da se zabrana izravne i neizravne rasne diskriminacije mora primijeniti na sva državna tijela i sve pojedince i korporacije, bilo u javnom ili privatnom sektoru, ne samo u smislu zapošljavanja, već i u drugim područjima kao što je obrazovanje, izobrazba, stanovanje, zdravlje, socijalna zaštita, javna dobra i usluge namijenjene javnosti, javna mjesta, obavljanje gospodarskih aktivnosti i javne službe.

- Zakon o konvalidaciji

40. U svom drugom izvješću o Hrvatskoj, ECRI je preporučila hrvatskim vlastima da se pozabave problemima koji se javljaju kod primjene zakona iz 1997. godine koji omogućuju konvalidaciju službenih dokumenata koje su izdale vlasti „Republike Srpske Krajine“.
41. ECRI zabrinjavaju izvješća da etnički Srbi koji su od 1991. do 1995. godine bili pod vlašću „Republike Srpske Krajine“ još uvijek nailaze na probleme i administrativne barijere kada se radi o konvalidaciji službenih dokumenata izdanih u tom razdoblju. Ti problemi imaju veliki utjecaj na gospodarska i socijalna prava pojedinaca koji su u pitanju, naročito osoba koje traže priznavanje radnog staža iz tog razdoblja kako bi dobile mirovinu. Neproduživanje službenog roka prijave nakon travnja 1999. godine onemogućilo je mnoge ljude da se prijave za konvalidaciju, a i oni koji su se javili na vrijeme imaju problema s dokazivanjem prava na mirovinu.

³ O ovim pitanjima se govori u raznim dijelovima ovog izvješća.

Preporuka:

42. ECRI ponavlja svoju preporuku hrvatskim vlastima da poduzmu sve potrebne mjere kako bi se riješili problemi s kojima se suočavaju etnički Srbi vezano uz provedbu Zakona o konvalidaciji iz 1997. godine.

Specijalizirana tijela i druge ustanove

43. U svom drugom izvješću o Hrvatskoj, ECRI je preporučila da se učvrsti uloga Hrvatskog pučkog pravobranitelja u javnom životu putem, između ostalog, većeg publiciteta, bolje izobrazbe osoblja i proširenja kontakata s nacionalnim ustanovama u drugim zemljama, međunarodnim organizacijama i nevladinim udrugama.
44. Ured pravobranitelja obavijestio je ECRI da zaprima vrlo malo pritužbi izravno vezanih uz rasnu diskriminaciju i da ne uzima u obzir etničko porijeklo podnositelja pritužbe. Međutim, kada pravobranitelj vjeruje da je u određenom slučaju postojala diskriminacija na temelju etničkog porijekla, on obavještava nadležna tijela i traži od njih da poduzmu odgovarajuće mjere. Ured pravobranitelja zaprima i mnoge pritužbe vezane uz povrat imovine, obnovu i stanarska prava koje uglavnom podnose pripadnici srpske manjine i o kojima ćemo govoriti kasnije u ovom izvješću.⁴
45. ECRI je sa zadovoljstvom primila informaciju da pravobranitelj redovno putuje u druge krajeve Hrvatske kako bi se našao s potencijalnim žrtvama koje se unaprijed obavješćuju o njegovom dolasku putem informativnih kampanja. ECRI primjećuje, međutim, da pravobranitelja u ovom zadatku onemogućava nedostatak financijskih i drugih sredstava i da vlasti ne djeluju uvijek u skladu s preporukama koje im on daje.
46. Od 2003. godine u Hrvatskoj su počela djelovati dva nova Pravobranitelja, jedan za djecu, a drugi za jednakost spolova. Postoji i Vladin Ured za jednakost spolova i Vladin Ured za ljudska prava. Ured za ljudska prava obavijestio je ECRI da može zaprimati pritužbe pojedinaca i da redovno organizira kampanje javnog informiranja u svrhu promicanja ljudskih prava, ili točnije, borbe protiv rasizma i nesnošljivosti, uključujući rasnu diskriminaciju. Na primjer, omogućio je prikazivanje promotivnih TV spotova pod glavnim motom: «Tolerancija znači život»:

Preporuke:

47. ECRI preporuča hrvatskim vlastima da osiguraju Uredu Pravobranitelja ljudska i financijska sredstva koja su mu potrebna za uspješno obavljanje posla. Posebice, Ured bi trebao davati prvenstvo problemima vezanim uz rasizam i rasnu diskriminaciju. ECRI dalje preporučuje da razni uredi vlade odgovorni za zaštitu ljudskih prava osiguraju da se njihov rad koordinira i da rade zajedno u svrhu borbe protiv rasizma i rasne diskriminacije.

⁴ Vidi dalje "Povratak izbjeglica i prognanika"

48. U svom drugom izvješću o Hrvatskoj, ECRI je preporučila osnivanje neovisnog tijela posebno nadležnog za rješavanje problema diskriminacije i nesnošljivosti rasne prirode.
49. Hrvatske su vlasti obavijestile ECRI da, za sada, ne postoje planovi za osnivanje specijaliziranog tijela za borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije, iako priznaju da ne postoje značajnije prepreke osnivanju takvog tijela. No, ECRI je sa zadovoljstvom primila informaciju da je 2004. godine osnovana međuministarska radna skupina, Povjerenstvo stručnjaka za borbu protiv diskriminacije koja je pripremila Nacionalnu strategiju za suzbijanje svih oblika diskriminacije, uključujući rasnu diskriminaciju. Mjere predviđene ovom Strategijom uključuju obrazovanje o ljudskim pravima, ukidanje svih vrsta diskriminirajućeg ponašanja, sankcioniranje govora mržnje, promicanje jednakosti spolova, ukidanje stereotipa i predrasuda i jačanje svijesti javnosti o potrebi za borbom protiv diskriminacije. U kontekstu pristupanja Europskoj uniji, Povjerenstvo stručnjaka moglo bi razmotriti stvaranje specijaliziranog tijela za borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije u svjetlu Direktive Vijeća 2000/43/EZ o provođenju načela jednakog postupanja prema svim osobama bez obzira na rasno ili etničko porijeklo, koja zahtijeva osnivanje «jednog ili više tijela za promicanje jednakog postupanja prema svim osobama bez diskriminacije na temelju rasnog ili etničkog porijekla» (Članak 13.). ECRI primjećuje sa zanimanjem da Hrvatska ima Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava (2005-2008) koji ima za cilj, između ostalog, borbu protiv rasizma i stvaranje «nacionalne politike za promicanje jednakosti spolova». Ta politika uključuje plan aktivnosti za razdoblje od 2001.- 2005. i cijeli niz praktičnih mjera, od kojih su neke posebno namijenjene promicanju jednakih mogućnosti za žene pripadnice etničkih manjina.

Preporuke:

50. ECRI snažno preporuča hrvatskim vlastima da bez odlaganja osnuju neovisno specijalizirano tijelo za borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije, osobito kako bi se pomoglo žrtvama pri dobivanju naknade za kršenja prava od strane vlasti ili pojedinaca. To tijelo moglo bi biti dijelom postojeće strukture ili potpuno odvojeno pod uvjetom da slijedi preporuke ECRI-ja iz njegove Opće političke preporuke br. 7 o nacionalnom zakonodavstvu za suzbijanje rasizma i rasne diskriminacije i njegove Opće političke preporuke br.2 o osnivanju specijaliziranih tijela na nacionalnoj razini za suzbijanje rasizma, ksenofobije, antisemitizma, koje daju smjernice o organizaciji, odgovornostima i funkcijama takvih tijela. ECRI ohrabruje hrvatske vlasti i da osmisle nacionalnu politiku za borbu protiv rasizma koristeći, na primjer, navedenu «nacionalnu politiku za promicanje jednakosti spolova» kao izvor inspiracije.

Prihvat i status osoba koje nisu državljani

- Useljavanje

51. ECRI ima relativno malo podataka o useljavanju u Hrvatsku, ali čini se da je stopa useljavanja prilično niska i da Hrvatska uglavnom predstavlja tranzitnu zemlju za gospodarske migrante. ECRI je sa zadovoljstvom primila informaciju da je 2003. godine Sabor donio Zakon o strancima kojim se definira status osoba koje nisu hrvatski državljani, naročito status radnika migranata. Taj je

zakon stupio na snagu 1. siječnja 2004. Djeca useljenika imaju pravo na obrazovanje, ali hrvatske su vlasti obavijestile ECRI da samo mali broj njih stvarno pohađa školu, uglavnom zato što njihovi roditelji smatraju da ih nema smisla upisivati u školu u Hrvatskoj jer su samo u prolazu.

52. Što se tiče izobrazbe djelatnika koji dolaze u kontakt s ilegalnim useljenicima u Hrvatsku, ECRI sa zadovoljstvom primjećuje da je, kao što je preporučeno u drugom izvješću, za njih osigurana izobrazba iz ljudskih prava, uključujući izobrazbu za policiju i pogranične djelatnike koja bi trebala doprinijeti poboljšanju zaštite temeljnih prava ilegalnih useljenika, naročito onih koji su zadržani u prihvatnim centrima.

Preporuke:

53. ECRI ohrabruje hrvatske vlasti da pažljivo prate situaciju vezanu uz useljavanje i da oblikuju politiku useljavanja koja će omogućiti useljenicima da nađu svoje mjesto u integriranom društvu.
54. ECRI ohrabruje vlasti da nastave raditi na izobrazbi osoblja koje dolazi u kontakt s ilegalnim useljenicima u Hrvatsku kako bi se osiguralo da se prema tim osobama postupa vodeći računa o njihovim temeljnim pravima.

- Izbjeglice i tražitelji azila

55. U svom drugom izvješću o Hrvatskoj, ECRI je preporučila hrvatskim vlastima da donesu zakon o azilu usklađen s međunarodnim standardima te da osiguraju da graničari i pogranični službenici uključeni u postupak pružanja azila prođu odgovarajuću izobrazbu iz ljudskih prava i relevantnih zakona iz tog područja.
56. ECRI je sa zadovoljstvom primila informaciju da je u srpnju 2003. godine donesen novi Zakon o azilu koji je stupio na snagu u srpnju 2004. godine. Prema mišljenju Ureda Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice (UNHCR), taj zakon predstavlja dobru osnovu za uvođenje postupka pružanja azila. ECRI primjećuje da zakon popravlja određene nedostatke prethodnog sustava i predstavlja napredak u smislu zaštite prava tražitelja azila i izbjeglica. Na primjer, uvodi niz mjera koje bi trebale pomoći izbjeglicama da nauče hrvatski jezik i integriraju se u društvo.
57. Budući da je taj zakon tek nedavno stupio na snagu, prerano je za procjenu njegovog učinka. Hrvatske vlasti su naglasile da uskoro planiraju reviziju zakona kako bi se pojasnio i prilagodio postupak traženja azila. Pitanje prihvatnih centara za tražitelje azila još uvijek treba riješiti budući da su prostori za smještaj još uvijek neodgovarajući i u nekim slučajevima neprikladni.
58. ECRI je zabrinuta zbog toga što je kašnjenje s uspostavom prihvatnog centra za tražitelje azila djelomično rezultat neprijateljskog stava lokalne zajednice zbog lokacije centra. Unatoč uvjerenjima vlade da centar ne samo da neće uzrokovati probleme lokalnoj zajednici nego će pomoći gospodarskom razvoju regije, lokalni stanovnici protestirali su i potpisivali peticije protiv tog prijedloga. Općenito, neki se izvori žale da se tražitelji azila i izbjeglice često prikazuju kao kriminalci.

59. ECRI je sa zadovoljstvom primila informaciju da se organiziraju obrazovni tečajevi o relevantnim standardima vezanim uz azil, uglavnom uz pomoć UNHCR-a, za djelatnike koji dolaze u kontakt s tražiteljima azila i izbjeglicama, uključujući policijske i pogranične djelatnike. Međutim, ti tečajevi nisu dostatni za zadovoljenje potreba svih djelatnika. Oni su uglavnom namijenjeni onima koji rade u središnjim uredima, a djelatnici koji rade na lokalnoj razini i u pograničnim područjima još uvijek ne prolaze ovakvu vrstu obuke.
60. ECRI primjećuje da izbjeglice iz Bosne i Hercegovine već nekoliko godina žive pod režimom privremene zaštite. Većina se njih ne želi ili ne može vratiti u Bosnu i Hercegovinu i željeli bi pronaći neki način socijalne integracije u Hrvatsku. Međutim, osim državnih sredstava koja se nude za pomoć u integraciji tih ljudi na lokalnoj razini, u ovom se području ne planiraju posebne mjere kao što je donošenje pojednostavljenih postupaka naturalizacije.

Preporuke:

61. ECRI ohrabruje hrvatske vlasti da nastave s nastojanjima da poboljšaju položaj tražitelja azila i izbjeglica u Hrvatskoj, naročito u odnosu na prihvatne centre i pravnu i socijalnu zaštitu koja se nudi tražiteljima azila.
62. ECRI ohrabruje hrvatske vlasti da poduzmu sve odgovarajuće mjere u borbi protiv svih predrasuda ili stereotipa vezanih uz tražitelje azila i izbjeglice na način da javnost informiraju o posebnim uvjetima u kojima se ti pojedinci nalaze.
63. ECRI ohrabruje hrvatske vlasti da ustraju i pojačaju napore vezane uz izobrazbu svog osoblja koje dolazi u kontakt s tražiteljima azila i izbjeglicama o novom zakonu, ljudskim pravima i poštivanju različitosti.
64. ECRI snažno preporuča da hrvatske vlasti što je brže moguće pronađu dugoročno rješenje za osobe iz Bosne i Hercegovine koje trenutno žive u Hrvatskoj pod režimom privremene zaštite.

- Trgovanje ljudima

65. Hrvatska je uglavnom tranzitna zemlja, ali i ciljna i početna zemlja za trgovanje ženama u svrhu prostitucije. ECRI sa zadovoljstvom primjećuje da su vlasti nedavno počele poduzimati mjere u borbi protiv trgovanja ljudima. Godine 2002. osnovan je Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima i donesen je nacionalni plan djelovanja. Postoji i Nacionalni program za suzbijanje trgovanja ljudima (2005-2008). Trenutno su u pripremi izmjene i dopune Kaznenog zakona kojima će se uključiti u zakon odredba kojom se izričito zabranjuje trgovina ljudima, na temelju koje će suđenje trgovcima biti olakšano. Neki trgovci su, međutim, već osuđeni na temelju odredaba koje su već na snazi, a kojima se zabranjuje ropstvo i prostitucija. Dostupna je i pomoć žrtvama trgovine, uglavnom u obliku smještaja i privremenih dozvola za boravište na humanitarnoj osnovi. Službenici uključeni u borbu protiv trgovine ljudima prolaze posebnu izobrazbu, a pokrenuta je i inicijativa za podizanje svijesti javnosti o opasnostima trgovine ljudima.

66. ECRI zabrinjava činjenica da je, unatoč svim poduzetim mjerama, od kojih su neke poduzete nedavno, trgovanje ljudima u svrhu prostitucije još uvijek problem u Hrvatskoj kako ističu i hrvatske vlasti i nevladini izvori.

Preporuke:

67. ECRI preporučuje usvajanje daljnjih mjera za borbu protiv trgovine ženama u svrhu prostitucije, uključujući inicijativu za prevenciju i podizanje svijesti s ciljem upozoravanja uključenih dijelova javnosti na taj ozbiljan problem. ECRI osobito ohrabruje hrvatske vlasti da poduzmu sve potrebne mjere za zaštitu i pomaganje žrtvama trgovine ljudima.

Ranjive skupine

- ***Romi***

68. Vidi Odjeljak II ovog izvješća.

- ***Izbjeglice i prognanici***

69. Vidi Odjeljak II ovog izvješća.

- ***Bošnjaci***

70. U svom drugom izvješću o Hrvatskoj, ECRI je pozvala hrvatske vlasti da uvrste Bošnjake u popis manjina sadržan u Preambuli Ustava (vidi gore «Ustavne odredbe i druge temeljne odredbe») i da ih obuhvate kao posebnu skupinu u predstojećem popisu stanovništva. Budući da su i Bošnjaci nailazili na probleme u stjecanju hrvatskog državljanstva, ECRI se nadala da će se taj problem riješiti što je prije moguće.

71. ECRI primjećuje da je prema popisu stanovništva iz 2001. godine, koji je nudio mogućnost izjašnjavanja kao «Bošnjak», udio Bošnjaka u ukupnom broju stanovništva 20 755, ili 0,5%. Međutim, svi se slažu da je broj Bošnjaka zapravo veći i da je do problema s nazivom došlo prilikom ispunjavanja upitnika: 19 677 osoba je u rubriku «nacionalno porijeklo» napisalo da su «Muslimani», iako bi bez sumnje izabrali kategoriju «Bošnjak» da su bili bolje informirani. Neki izvori tvrde da su djelatnici koji su vršili popis vršili pritisak na osobe koje su se željele registrirati kao «Bošnjaci» da se upišu kao «Muslimani». Ta situacija predstavlja problem jer se rezultati popisa stanovništva uzimaju u obzir kod primjene pravila o zastupljenosti bošnjačke manjine u javnim poslovima i državnoj upravi. Zbog toga su u određenoj mjeri poremećeni i izbori za lokalna vijeća nacionalnih manjina. Međutim, ECRI primjećuje da su vlasti svjesne tog problema i traže rješenja koja će omogućiti bošnjačkoj manjini da bude zastupljena na način koji će bolje odražavati stvarnu situaciju. O problemu stjecanja hrvatskog državljanstva već se prije govorilo⁵ u ovom izvješću.

⁵ Vidi «Zakon o državljanstvu»

Preporuke:

72. ECRI preporučuje hrvatskim vlastima da se na svaki način potrudе osigurati da se pitanje naziva osoba koje pripadaju bošnjačkoj manjini riješi što je prije moguće u duhu poštivanja načela dobrovoljnog izjašnjavanja o vlastitom etničkom porijeklu. ECRI smatra da zahtjevi za rješavanje ovog problema uključuju informacijsku kampanju koja bi bila usmjerena na ljude kojih bi se to moglo ticati, te usku suradnju u tom području između hrvatskih vlasti i predstavnika bošnjačke manjine.

- **Srbi: pristup zapošljavanju i obrazovanju**

73. ECRI govori o položaju zajednice Srba u Hrvatskoj u nekoliko odjeljaka ovoga izvješća⁶. U ovome se odjeljku govori o pitanju pristupa zapošljavanju i obrazovanju od strane pripadnika srpske zajednice.
74. ECRI sa zabrinutošću primjećuje da postoje mnogi navodi o diskriminaciji protiv etničkih Srba vezano uz pristup poslovima u javnom sektoru. Ti se navodi odnose na etničke Srbe koji su tražili utočište negdje drugdje tijekom oružanog sukoba i nakon toga su se vratili kao i na one koji su u to vrijeme ostali u Hrvatskoj. Primjeri diskriminacije o kojima izvješćuju razni izvori javljaju se u prvom redu, ali ne isključivo, na ratom zahvaćenim područjima. Čini se da do diskriminacije dolazi na nekoliko razina, bilo da se radi o natječaju za posao u državnoj službi ili o tome da se osoba vraća na radno mjesto nakon nepravедnog otkaza. Neki etnički Srbi koji su se javili za posao za koji su bili potpuno kvalificirani nisu ga dobili iako nitko drugi nije zadovoljavao uvjete za isti posao. U takvim su slučajevima mjesta ostala prazna. U drugim se slučajevima čini da etnički Hrvati imaju prednost pred bolje kvalificiranim kandidatima koji su etnički Srbi. ECRI primjećuje da se slučajevi diskriminacije posebno prijavljuju kada je riječ pristupu radnom mjestu učitelja, te je u tim slučajevima ponekad bila potrebna intervencija Pravobranitelja, koja je u ponekad bila uspješna.

Preporuke:

75. ECRI snažno preporuča hrvatskim vlastima da osiguraju da ne dolazi do diskriminacije protiv etničkih Srba kada se radi o pristupu poslovima u javnom sektoru. Ohrabruje nadležna tijela da provedu istrage u slučajevima navoda o postojanju diskriminacije i da poduzme sve potrebne mjere ako ti navodi budu potvrđeni. Naglašava i važnost provedbe ustavnih i drugih odredbi o zastupljenosti predstavnika nacionalnih manjina, uključujući etničke Srbe, u javnim službama kao što je policija, obrazovanje i pravosuđe⁷.
76. ECRI primjećuje da hrvatsko zakonodavstvo pruža pripadnicima nacionalnih manjina, uključujući srpsku manjinu, mogućnost obrazovanja na materinjem jeziku i pismu. ECRI pozdravlja napore koje su hrvatske vlasti u zadnjih par

⁶ Vidi posebno sljedeće naslove "Zakon o državljanstvu", "Zakon o konvalidaciji", "Klima mišljenja", "Povratak izbjeglica i prognanika"; "Pravosuđe"

⁷ O tome vidi ispod "Pravosuđe"

godina poduzele da se provedu te odredbe. Međutim, primjećuje da u nekim državnim školama u gradu Vukovaru djeca Hrvati i djeca Srbi dobivaju potpuno jednako obrazovanje, ali u različitim razredima i u različitim dijelovima grada. Nadležna tijela priznaju da je tomu tako i objašnjavaju da je to rezultat zahtjeva same srpske zajednice koja želi da se srpska djeca obrazuju na srpskom jeziku. ECRI razumije da nadležna tijela žele udovoljiti željama Srba, ali zabrinjava ju metoda kojom se koristi, a koja bi mogla dovesti do prekida kontakata između učenika u istim državnim školama samo na temelju njihovog etničkog porijekla. Neke nevladine udruge, kao i predstavnici srpske zajednice, izjavljuju da je traženje uspostave jednakih, ali potpuno odvojenih razreda u istoj školi rješenje koje bi se dugoročno moglo pokazati štetnim za odnose između dviju zajednica.

Preporuke:

77. ECRI snažno preporuča hrvatskim vlastima da osmisle rješenje kojim bi se omogućilo djeci pripadnicima srpske manjine da dobiju obrazovanje na srpskom jeziku i istovremeno održe kontakte i međusobno poštivanje prema djeci etničkih Hrvata. Jedno od mogućih rješenja bilo bi organizacija zajedničkih aktivnosti djece objiju zajednica, čime bi se olakšalo učenje hrvatskog jezika etničkim Srbima, što je nužno kako bi oni mogli nastaviti s obrazovanjem.

Antisemitizam

78. U svom drugom izvješću, ECRI je ohrabrio hrvatske vlasti u pokušajima poduzimanja pravnih i političkih mjera u svrhu rješavanja pitanja antisemitizma.
79. ECRI sa zadovoljstvom primjećuje da je Predsjednik Republike Hrvatske javno rekao da iskreno i duboko žali zbog «zločina koji su počinjeni protiv Židova za vrijeme Drugog svjetskog rata na teritoriju države koja je poznata kao Nezavisna Država Hrvatska, ali ona nije bila niti nezavisna niti hrvatska». Međutim, predstavnici židovske zajednice ističu da se ponekad mogu vidjeti i čuti antisemitske izjave i simboli, između ostalog revizionističke prirode, a odgovorne osobe nisu uvijek kažnjavane niti kazneno gonjene. Ponekad se u javnim izjavama i u medijima mogu čuti dubiozne poveznice između izraelske politike i hrvatske židovske zajednice.

Preporuke

80. ECRI preporuča hrvatskim vlastima da poduzmu sve potrebne mjere za borbu protiv antisemitizma u Hrvatskoj. Od osobite je važnosti propisno kazneno goniti autore antisemitskih izjava i djela i poslati u javnost još jače poruke da se antisemitska djela neće tolerirati. U tom smislu, ECRI skreće pozornost hrvatskih vlasti na Opću preporuku br.9 o politici u borbi protiv antisemitizma.

Mediji

81. ECRI primjećuje da još uvijek ima slučajeva da mediji izražavaju predrasude i stereotipe o pripadnicima manjinskih skupina kao što su Romi, etnički Srbi, useljenici, izbjeglice, tražitelji azila i pripadnici drugih manjinskih skupina. Prema nekoliko izvora, međutim, situacija se poboljšala u zadnjih par godina, i to značajno u nekim slučajevima. ECRI sa zadovoljstvom primjećuje da se

razina nesnošljivosti u medijima smanjuje iako ukupni rezultati još uvijek nisu zadovoljavajući, naročito na lokalnoj razini gdje još uvijek ima primjera rasističkih primjedbi u medijima i slučajeva gdje se spominje počiniteljevo etničko porijeklo iako ono nije važno za dotičnu vijest.

Preporuke:

82. ECRI preporuča hrvatskim vlastima da podignu svijest medijskih profesionalaca i njihovih organizacija o opasnostima rasizma i nesnošljivosti. U slučajevima kada se objave rasistički članci, snažno ohrabruje hrvatske vlasti u nastojanjima da kazneno gone i kazne odgovorne.

Obrazovanje i podizanje svijesti

83. ECRI zabrinjavaju saznanja da školski udžbenici ponekad određene manjinske skupine prikazuju u negativnom svjetlu, osobito etničke Srbe i Rome. Vlasti su obavijestile ECRI da je u tijeku postupak revidiranja školskih udžbenika u cilju brisanja svih aluzija koje bi mogle stvoriti negativne slike o određenim manjinskim skupinama. Moratorij na podučavanje novije povijesti u području Slavonije još uvijek nije ukinut, a nadležna tijela pripremaju knjige koje će dati uravnoteženi prikaz činjenica u suradnji s predstavnicima srpske zajednice. ECRI sa zadovoljstvom primjećuje da se u školama organiziraju tečajevi izobrazbe iz ljudskih prava i poduzimaju koraci za podizanje svijesti o potrebi suzbijanja diskriminacije u školama, ali tih je inicijativa premalo i prerijetke su.

Preporuka:

84. ECRI preporuča hrvatskim vlastima da ustraju i pojačaju napore u cilju podizanja svijesti učenika i učitelja o potrebi za suzbijanjem rasizma i nesnošljivosti. Ona ohrabruje sve inicijative usmjerene ka održavanju međusobnog poštovanja među djecom različitog etničkog porijekla.

Klima mišljenja

85. U svom drugom izvješću, ECRI je ohrabrila javne osobe da nastave igrati konstruktivnu ulogu u prozivanju rasizma i nesnošljivosti u Hrvatskoj. Naglašava se važnost praćenja načina na koji se govori o novijoj povijesti i na koji ju se prikazuje u javnom životu, naročito kroz izobrazbu o izvješćivanju na način koji promovira snošljivost i poštivanje razlika.
86. ECRI sa zadovoljstvom saznaje da je Vlada nedavno napravila niz simboličnih gesti u cilju poticanja međusobnog razumijevanja među različitim etničkim zajednicama, kao što je na primjer prikazala nacionalne manjine kao «bogatstvo» zemlje. Vlada je isto tako stalno ponavljala svoje neodobravanje djela koja su rezultat rasizma i nesnošljivosti na način koji bi trebao imati pozitivan učinak na javno mnijenje.
87. Međutim, ECRI primjećuje da javnost nije uvijek dovoljno svjesna potrebe za borbom protiv rasizma i poticanjem međusobnog poštovanja bilo između različitih etničkih i vjerskih zajednica bilo u odnosu na manjinske skupine koje

su nedavno stigle u Hrvatsku kao što su useljenici, tražitelji azila ili izbjeglice. Osim toga, iako se javljaju rjeđe nego u prošlosti, nasilna djela rasističke prirode koje skinhedsi čine protiv pripadnika vidljivih manjinskih skupina kao što su Romi ili useljenici ne dovode do bilo kakvog stvarnog kažnjavanja počinitelja⁸. U javnosti se ponekad pokazuju ustaški i nacistički simboli, a da se protiv takvog ponašanja ne poduzimaju nikakvi pravi koraci.

88. ECRI je u svom drugom izvješću preporučila hrvatskim vlastima da daju veliku prednost pitanju pomirenja i izgradnje povjerenja među etničkim zajednicama nakon sukoba, naročito u područjima koja su bila izravno pogođena ratom.
89. Jedna studija iz 2004. godine⁹ pokazuje da je potreban još veći napredak kako bi se poboljšala klima među etničkim zajednicama u Hrvatskoj, naročito u odnosu na povratak izbjeglica i prognanika¹⁰. Prema rezultatima studije, samo 14% izbjeglica etničkih Srba izrazilo je namjeru da se vrate u Hrvatsku, iako je 42% reklo da bi razmislili o povratku u Hrvatsku ako bi im domovi bili u dovoljnoj mjeri obnovljeni. 63% etničkih Hrvata koji su odgovarali na upitnik rekli su da ne vjeruju da je povratak etničkih Srba dobar za Hrvatsku. Na kraju, zaključak studije jest da i etnički Srbi i etnički Hrvati pokazuju visok stupanj društvene udaljenosti u odnosu na etničke skupine različite od njihove.
90. Iako rijetko, još uvijek dolazi do međuetničkih incidenata usmjerenih prema etničkim Srbima u mjestima gdje su etnički Hrvati većina i prema etničkim Hrvatima u područjima gdje su etnički Srbi većina. Predstavnici srpske zajednice ukazali su na činjenicu da se još uvijek ne može reći da između različitih etničkih zajednica postoji snošljivost i razumijevanje. Čini se da se u ratom zahvaćenim područjima razvija paralelni oblik suživota. Nevladine udruge koje se bave ljudskim pravima opisuju međuetničke odnose u Hrvatskoj kao indiferentne ili čak s određenim stupnjem neprijateljstva, iako se općenito priznaje kako se klima popravila nakon završetka oružanog sukoba.
91. Unatoč simboličnim pozitivnim gestama vlade prema srpskoj zajednici, ECRI primjećuje da se do sada malo toga napravilo u cilju izgradnje komunikacije i međusobnog razumijevanja između većinskog hrvatskog stanovništva i pripadnika srpske zajednice.

Preporuke:

92. ECRI snažno preporuča hrvatskim vlastima da pažljivo prate klimu mišljenja i međuetničke odnose, naročito u ratom zahvaćenim područjima. Potrebno je poduzeti korake za razvoj međusobnog poštovanja i dijaloga kako bi se spriječilo neprijateljstvo ili indiferentnost među etničkim zajednicama.
93. ECRI preporučuje šire i sistematičnije podizanje svijesti o pitanjima rasizma i diskriminacije kod državnih službenika, izabranih predstavnika i političara. ECRI isto tako preporuča hrvatskim vlastima da razviju aktivnosti podizanja vijesti šire javnosti, na primjer pokretanjem nacionalne kampanje protiv rasizma i

⁸ O tome vidi gore "Odredbe Kaznenog zakona"

⁹ Marija Brajdić Vucović, Dragan Bagiđ, Izazov hrvatskih izbjeglica, motivacijski i emocionalni faktori za povratak izbjeglica domovima i prihvatanje njihovog povratka od strane lokalnog stanovništva, empirijsko istraživanje, OEES, Zagreb, 2004.

¹⁰ Vidi isto dolje "Povratak izbjeglica i prognanika"

nesnošljivosti, ne samo u glavnom gradu i većim gradovima, nego i naročito u lokalnim zajednicama.

Ponašanje djelatnika policije

94. U svom drugom izvješću, ECRI je preporučila hrvatskim vlastima da pripadnicima policije omoguće posebnu izobrazbu kako bi mogli djelotvornije prepoznati i istražiti kaznena djela motivirana rasizmom. Preporuča im se i da istraže navode o diskriminaciji i rasizmu od strane pripadnika policije kako bi se protiv počinitelja mogle poduzeti stegovne radnje. ECRI je naglasila i važnost poboljšanja odnosa između policije i manjinskih skupina.
95. Hrvatske vlasti trenutno provode reformu policije te su u skladu s tim provele izobrazbu «kontakt» policajaca kojima je povjeren zadatak patroliranja po lokalnim zajednicama. Planiraju se i tečajevi o ljudskim pravima. ECRI sa zadovoljstvom saznaje su zadovoljeni uvjeti navedeni u pismu namjere iz 1997. godine o zastupljenosti srpske manjine u policiji u istočnoj Slavoniji, međutim, potrebno je još raditi na zastupljenosti predstavnika manjina, naročito Srba i Roma, u policiji u ostatku Hrvatske. ECRI je zabrinuta što prema *Amnesty International-u* postoje vjerodostojna izvješća od nevladinih udruga koje rade na zaštiti tražitelja azila da velik broj tražitelja azila i ilegalnih useljenika maltretiraju stražari u prihvatnom centru Ježevu te da nije provedena nikakva istraga u svrhu kažnjavanja takvih djela. *Europski centar za prava Roma* izvješćuje o primjerima policijskog nasilja prema pripadnicima romske zajednice.¹¹

Preporuke:

96. ECRI preporuča da se poduzmu daljnji koraci u cilju zapošljavanja pripadnika manjinskih skupina u policiji.
97. ECRI potiče hrvatske vlasti da poduzmu dodatne mjere kako bi osigurale da se policija ne ponaša represivno prema pripadnicima manjinskih skupina. ECRI naglašava važnost osnivanja neovisnog istražnog tijela koje bi imalo ovlasti istraživati navode o represivnom ponašanju policije i, ako je potrebno, osigurati privođenje osumnjičenika pravdi.

Nadzor situacije

98. ECRI je zabrinuta zbog nedostatka pouzdanih podataka o položaju različitih manjinskih skupina koje žive u Hrvatskoj. Naglašava potrebu skupljanja statističkih podataka jer bi bez njih bilo teško učinkovito provesti članak 22. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, koji predviđa zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u nacionalnim i lokalnim tijelima, te u pravosudnim tijelima. Općenito govoreći, skupljanje podataka koji bi omogućili raščlambu na temelju etničkog porijekla olakšalo bi prepoznavanje onih područja života u kojima postoji izravna ili neizravna rasna diskriminacija i omogućilo smišljanje najboljih načina borbe protiv ovakve vrste diskriminacije.

¹¹ U vezi policije, vidi i gore "Odredbe kaznenog zakona"

Preporuke:

99. ECRI ohrabruje hrvatske vlasti da razmisle o načinima uspostavljanja jedinstvenog i sveobuhvatnog sustava skupljanja podataka kako bi se mogao ocijeniti položaj raznih manjinskih skupina koje žive u Hrvatskoj i stupanj pojave rasizma i rasne diskriminacije. Sustav skupljanja podataka trebao bi biti u skladu s nacionalnim zakonima i europskim propisima i preporukama o zaštiti podataka i zaštiti privatnosti, kako je navedeno u Općoj preporuci br. 1 o politici u borbi protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i nesnošljivosti. Kada podaci budu skupljeni, hrvatske će vlasti posebno morati poštivati anonimnost i dostojanstvo ispitanih osoba i dobiti njihov potpuni pristanak. Sustav za skupljanje podataka o rasizmu i rasnoj diskriminaciji trebao bi uzeti u obzir i jednakost između muškaraca i žena, naročito u svjetlu mogućnosti pojave dvostruke ili višestruke diskriminacije.

II. PITANJA OD POSEBNE VAŽNOSTI

Povratak izbjeglica i prognanika

100. U svom drugom izvješću, ECRI je preporučila hrvatskim vlastima da nastave s naporima u cilju olakšavanja povratka izbjeglica i prognanika koji su rezultat oružanog sukoba. ECRI je ukazala na niz prepreka njihovom povratku koje je trebalo ukloniti, kao što je nesigurnost u područjima koja su u pitanju, teška gospodarska situacija i prevladavajuće neprijateljsko ozračje prema izbjeglicama u tim područjima. Naglasila je i važnost učinkovitog rješavanja pitanja pristupa stanovanju izbjeglica i prognanika.
101. ECRI primjećuje da se povratak izbjeglica i prognanika nastavio u posljednjih par godina, ali relativno polako zbog mnogih prepreka koje još uvijek postoje. Neki izbjeglice koji se vrate, naročito mlađi, ostaju u Hrvatskoj samo kraće vrijeme, a zatim se vraćaju u zemlju u kojoj su tražili utočište ili odlaze u neku drugu zemlju. Na početku srpnja 2004. godine, hrvatske vlasti procijenile su da 39.485 izbjeglica i prognanika još uvijek čeka trajno rješenje. Osim toga, nadležna su tijela ukazala na činjenicu da se velik broj Srba koji su napustili Hrvatsku za vrijeme oružanog sukoba ne želi vratiti jer osjećaju da su se uklopili u zemlju u kojoj žive. Misija OESS-a i nevladine udruge ističu da je glavna prepreka povratu problem pristupa stanovanju izbjeglica i prognanika. O tome će više biti riječi u daljnjem tekstu Izvješća. Postoje i neke druge prepreke koje treba ukloniti kako bi se ohrabrilo izbjeglice, naročito etničke Srbe, da se vrate u Hrvatsku. Među navedenim su problemima poteškoće na koje nailaze prilikom priznavanja radnog staža skupljenog prije i tijekom rata¹², strah da se na njih ne odnosi zakon o oprostima, strah da će biti uhićeni i da će im se suditi za ratne zločine¹³, postojanje protupješačkih mina u nekim područjima i strah srpskih izbjeglica da će biti podvrgnuti zlostavljanju i diskriminaciji i od strane hrvatskih vlasti i lokalnog stanovništva. Stalno neprijateljstvo koje pokazuju neke lokalne vlasti i neki članovi lokalnog stanovništva i povremena pojava međuetničkog nasilja isto služe kao zastrašujući faktor u odnosu na povratak izbjeglica i prognanika.

¹² Vidi gore "Zakon o konvalidaciji"

¹³ Vidi gore "Pravosuđe"

102. Osim toga, jedna od glavnih prepreka povratku izbjeglica i prognanika jest teška gospodarska situacija s kojom su suočeni svi stanovnici područja koja su bila izravno pogođena sukobom. Gospodarska kriza spoj je velike stope nezaposlenosti i nedostatka osnovne infrastrukture u nekim mjestima, kao što je pristup struji ili školama; time se ometaju pokušaji povratka. Lokalno stanovništvo smatra da je poboljšanje gospodarske situacije najbolji način olakšavanja povratka i prihvata tih povrata od strane ljudi koji već žive na tim područjima.
103. ECRI ističe da su hrvatske vlasti svjesne postojanja svih tih prepreka i poduzele su dugačak niz mjera kako bi ih uklonile. Prva od tih mjera su javne izjave s najviših hrvatskih instanca vlasti kojima se ohrabruju srpski izbjeglice da se vrate u Hrvatsku. U ožujku 2004. godine osnovano je Povjerenstvo za povratak izbjeglica i prognanika i povrat imovine kako bi koordiniralo aktivnosti Vlade u ovom području. Uz programe čiji cilj je osiguravanje pristupa stanovanju (vidi dolje), poduzeti su koraci za poticanje razvoja gospodarstva regija koje su bile najviše pogođene i pružanje socijalne pomoći onim povratnicima koji se žele naseliti u Hrvatskoj. Na kraju, hrvatske su vlasti istaknule da upravo one financiraju postupak izgradnje povjerenja, naročito u Vukovaru.

Preporuke:

104. ECRI snažno preporuča hrvatskim vlastima da ustraju i pojačaju napore kako bi osigurale dobrovoljan, konačan i jednoglasno prihvaćen povratak izbjeglica i prognanika pod najboljim mogućim uvjetima.
105. Iako pozdravlja jasno izraženu namjeru državnih vlasti da olakšaju povratak izbjeglica i prognanika, ECRI naglašava koliko je važno da tome slijede praktične provedbene mjere i da se to, iznad svega, odražava na lokalnoj razini. Ako se žele ostvariti ciljevi Vlade, lokalne vlasti moraju prenijeti i u potpunosti sudjelovati u mjerama koje su poduzete u svrhu olakšavanja povratka, što zahtijeva bolju komunikaciju između lokalne i nacionalne razine.
106. Kada se radi o poboljšanju gospodarske situacije u ratom uništenim područjima, nadležna tijela bi trebala osigurati da mjere koje su poduzete u svrhu olakšavanja pristupa zapošljavanju, pristupa javnim službama i osnovnoj infrastrukturi koriste svima u jednakoj mjeri, bez obzira na razlike u etničkom porijeklu.

- Pristup stanovanju

107. U svom drugom izvješću, ECRI je preporučila hrvatskim vlastima da usvoje čitav niz mjera u svrhu rješavanja problema vezanih uz pitanje pristupa stanovanju izbjeglica i prognanika u odnosu na stanarska prava, zaposjednutu imovinu i obnovu kuća uništenih za vrijeme oružanog sukoba.
108. ECRI sa zadovoljstvom saznaje da je hrvatska vlada općenito izjavila da se izbjeglicama i prognanicima koji se žele vratiti mora osigurati mjesto stanovanja. Hrvatske vlasti su po tom pitanju poduzele čitav niz mjera u cilju uklanjanja preostalih problema vezanih uz pristup stanovanju.

Obnova

109. U svom drugom izvješću, ECRI je preporučila hrvatskim vlastima da osiguraju da sve pogođene osobe, neovisno o njihovom etničkom porijeklu, ravnopravno koriste pomoć u obnovi. Sa zadovoljstvom primjećuje da je u ovom području napravljen znatan napredak. Od 2002. godine etničkim Srbima dodjeljivana je pomoć za obnovu koja je u praksi prije toga bila rezervirana za etničke Hrvate. Zapravo, kako ističe Misija OEES-a, od 2003. godine većina korisnika pomoći za obnovu bili su pripadnici manjina (uglavnom Srbi). Rok za prijavu za pomoć za obnovu produžen je do 30. rujna 2004. godine, a provedena je i informativna kampanja za izbjeglice u onim zemljama u kojima žive. Međutim, izražena je i zabrinutost zbog velikog broja odbijenih prijava za pomoć za obnovu.

Preporuke:

110. ECRI ohrabruje vlasti da nastave s naporima u traženju sredstava za obnovu uništenih kuća i bez razlike osiguraju da sve pogođene osobe mogu koristiti pomoć, neovisno o njihovom etničkom porijeklu.

Zaposjednuta imovina

111. U svom drugom izvješću, ECRI je preporučila da hrvatske vlasti unaprijede sustav kojim se etničkim Srbima omogućuje da povrate svoju imovinu u slučajevima kada ju zaposjedaju etnički Hrvati. ECRI je naglasila važnost uspostave djelotvornog, ekspeditivnog i nediskriminirajućeg mehanizma za donošenje i rješenja o deložaciji protiv osoba koje bespravno zaposjedaju imovinu izbjeglica i prognanika.
112. Hrvatske su vlasti poduzele niz mjera u cilju poboljšanja položaja osoba koje ne mogu vratiti posjed svojih domova jer su u posjedu drugih osoba. Vlasti su osigurale sredstva za privremeni smještaj osoba koje čekaju povrat imovine dok se ne nađe neki alternativni smještaj za osobe koje im zaposjedaju domove. Mnogi zaposjednuti domovi već su vraćeni, naročito oni koji su bespravno zaposjednuti. Međutim, ECRI zabrinjava saznanje da u ovom području ima problema jer, prema Misiji OEES-a u Hrvatskoj i drugim izvorima, osobe koje zaposjedaju tuđu imovinu prije nego što vrate vlasnicima, u otprilike jednom o pet slučajeva, pljačkaju ili oštećuju tu imovinu, a počinitelji takvih djela se djelotvorno ne kažnjavaju. Vlasti ističu, međutim, da je u pripremi postupak u kojem će se izvansudskom nagodbom dogovarati naknada vlasnicima oštećene imovine i naknada sredstava koja su u tu imovinu uložile osobe koje su u njoj živjele. Međutim, još uvijek je teško od sudova dobiti rješenje o deložaciji, naročito zbog toga što stanari traže od vlasnika da im nadoknade troškove za izdatke koje su imali u odnosu na imovinu bez vlasnikovog pristanka. Taj proces odgađa završetak postupka. Također je teško osigurati ovrhu rješenja o deložaciji od strane nadležnih vlasti. Nevladine udruge koje se bave ljudskim pravima izražavaju žaljenje što se u postupku povrata imovine, u pravilu, prednost daje interesima stanara – čak i nezakonitih – u odnosu na vlasnike. Na kraju, još uvijek je potrebno vlasnicima vratiti zemljište i trgovine.

Preporuke:

113. ECRI preporuča hrvatskim vlastima da ubrzaju i unaprijede postupak povratka imovine u vlasništvu izbjeglica i prognanika. Posebno naglašava važnost olakšavanja deložacije, naročito kada je lako pronaći alternativni smještaj za osobe koje zaposjedaju tuđu imovinu.
114. ECRI snažno preporuča hrvatskim vlastima da ulože sve moguće napore da spriječe stanare koji moraju vratiti imovinu da ju ne opljačkaju i ne unište, poduzimajući djelotvorne mjere u smislu sprječavanja, naknade troškova i kažnjavanja.
115. ECRI preporuča hrvatskim vlastima da pronađu način brzog povratka poljoprivrednog zemljišta i trgovina njihovim vlasnicima.

Stanarska prava

116. U svom je drugom izvješću ECRI ohrabrila hrvatske vlasti da razmotre mogućnost ili povratka izgubljenih stanarskih prava ili pružanja odgovarajuće i pravične naknade bivšim stanařima.
117. Problem gubitka stanarskih prava uglavnom pogađa osobe koje su živjele u gradskim područjima. Vlasti su donijele dva programa, jedan 2000. godine za područja od posebne državne skrbi, a drugi 2003. za druga područja. Ti programi predviđaju izgradnju alternativnog smještaja za bivše nositelje stanarskog prava. Međutim, u očima međunarodne zajednice i nevladinih udruga, ti programi do sada nisu donijeli nikakve vidljive rezultate i nisu se još uistinu provodili. Još uvijek je potrebno ukloniti prepreke kao što je politički otpor na lokalnoj razini kako bi se postupak mogao ubrzati. Vezano uz to, međunarodni partneri u Hrvatskoj smatraju da je rok za prijavu za alternativni smještaj koji je određen za kraj 2004. godine prekratak i preporučuju njegovo produživanje.

Preporuke:

118. ECRI snažno preporuča da hrvatske vlasti bez odgode provedu programe za osiguranje alternativnog smještaja bivšim nositeljima stanarskih prava. Brzo i zadovoljavajuće rješenje ovog problema pomoglo bi olakšati povratak izbjeglica i prognanika u gradska, ali i seoska područja.

Pravosuđe

119. U svom drugom izvješću o Hrvatskoj, ECRI je zabilježila koji su općenito poteškoće pravosuđa u Hrvatskoj – posebno zbog prevelikog broja predmeta na sudovima – što utječe na primjenu zakona protiv rasizma i rasne diskriminacije.

120. ECRI primjećuje da velik broj predmeta na sudovima ostaje glavni problem u Hrvatskoj i da su zaostaci daleko od toga da budu riješeni. Mnogi izvori govore da sucima nedostaje izobrazbe, naročito u području ljudskih prava i djelovanja protiv rasizma i nesnošljivosti. Nevladine udruge primjećuju da je javnost izgubila povjerenje u pravosuđe kao rezultat tih i drugih prepreka. Međutim, ECRI sa zadovoljstvom saznaje da su hrvatske vlasti svjesne tih problema i da su nedavno donijele niz praktičnih mjera koje bi trebale imati pozitivan učinak na razvoj situacije vezano uz primjenu zakona za suzbijanje rasizma i nesnošljivosti. Te mjere uključuju osnivanje Pravosudne akademije za obrazovanje sudaca u području ljudskih prava i borbi protiv rasizma, između ostalog, prebacivanje predmeta iz prekomjerno opterećenih sudova na druge manje opterećene sudove i osnivanje specijaliziranih odjela u određenim sudovima koji bi se bavili predmetima ratnih zločinaca.
121. ECRI primjećuje da, unatoč tome što postoji zakon koji jamči besplatnu pravnu pomoć u građanskim predmetima, još uvijek postoje problemi vezani uz djelotvoran pristup toj pomoći, koji mogu utjecati na osobe koje se žele žaliti na rasnu diskriminaciju. U vezi s tim primjećuje da planirana reforma pravosuđa uključuje reformu pravne pomoći.

Preporuke:

122. ECRI snažno ohrabruje hrvatske vlasti da nastave s naporima vezanim uz reformu i unapređivanje pravosuđa kako bi se osiguralo da sve žrtve rasizma, nesnošljivosti i/ili rasne diskriminacije imaju pristup brzom i djelotvornom pravnom lijeku.
123. ECRI želi posebno naglasiti da postoji potreba uključivanja tečajeva o ljudskim pravima i o važnosti suzbijanja rasizma i rasne diskriminacije u početnu i naprednu izobrazbu svih zaposlenih u sudstvu.
124. ECRI ohrabruje vlasti da osiguraju da pripadnici manjinskih skupina, uključujući osobe koje nemaju hrvatsko državljanstvo, kao dio planirane reforme pravosuđa, imaju djelotvoran pristup besplatnoj pravnoj pomoći ako zadovoljavaju uvjete. U vezi s tim, ECRI naglašava važnost osiguravanja slobodnog pristupa profesionalnom tumaču u svim sudskim postupcima, ako se pokaže da je potrebno.
125. U drugom izvješću o Hrvatskoj, ECRI je ohrabrio hrvatske vlasti da poduzmu mjere u svrhu rješavanja problema osoba koje nisu etnički Hrvati, a koje su dobile otkaz u pravosuđu tijekom i nakon sukoba, i da povećaju etničku različitost u pravosuđu.
126. ECRI primjećuje da članak 22, stavak 2 Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina propisuje da pripadnici nacionalnih manjina moraju biti zastupljeni u pravosudnim tijelima na način razmjeran njihovom udjelu u cjelokupnom stanovništvu. Stavak 4. također propisuje obvezu da se pripadnicima nacionalnih manjina daje prednost, pod uvjetom jednakosti, kada se radi o popunjavanju radnih mjesta u pravosudnim tijelima. Međutim, ECRI žali što do danas nisu poduzete nikakve praktične pozitivne mjere u svrhu povećanja udjela predstavnika nacionalnih manjina u pravosudnim tijelima. Nacionalne manjine, a posebno srpska manjina, prema tome, ostaju nedovoljno

zastupljene. Hrvatske su vlasti istaknule da planiraju donijeti niz mjera u cilju poboljšanja situacije u tom području, naročito u okviru Nacionalnog programa za ukidanje svih oblika diskriminacije i reforme pravosuđa.

127. Što se tiče otpuštanja osoba koje nisu etnički Hrvati iz pravosudnih tijela, vlasti su obavijestile ECRI da osobe koje se žele vratiti na svoja radna mjesta mogu tražiti od Ministarstva pravosuđa da ponovno razmotri njihove predmete, što ministarstvo vrlo pažljivo i čini. Istaknuli su činjenicu da je velik broj osoba koje su bile otpuštene sa svojih radnih mjesta, uključujući etničke Srbe, vraćene na svoja radna mjesta. Međutim, ECRI zabrinjavaju brojna izvješća nevladinih i međunarodnih organizacija u kojima se govori da etnički Srbi još uvijek nailaze na nepremostive teškoće kada se radi ponovnom postavljanju na radna mjesta u pravosudnim tijelima ili pristupu radnim mjestima čak i kad posjeduju sve tražene kvalifikacije. O tome vidi dolje «Srbi: pristup zapošljavanju i obrazovanju».

Preporuke:

128. ECRI snažno ohrabruje hrvatske vlasti da poduzmu sve potrebne mjere da bi se osiguralo da sastav pravosudnih tijela odražava etničku raznolikost stanovništva u cjelini provedbom članka 22 Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina bez odgode.
129. ECRI preporuča hrvatskim vlastima da istraže sve optužbe o rasnoj diskriminaciji vezane uz pristup radnim mjestima u pravosudnim tijelima, naročito protiv etničkih Srba, i da poduzmu potrebne mjere da stanu na kraj uočenoj diskriminacijskoj praksi.
130. U svom je drugom izvješću o Hrvatskoj ECRI naglasila važnost rješavanja problema pravednosti suđenja ratnim zločincima i potpune suradnje s Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju. ECRI je izrazila zabrinutost zbog prilično nezadovoljavajuće primjene Zakona o oprostima vezano uz događaje tijekom oružanog sukoba, koja donosi sa sobom probleme za etničke Srbe.
131. Prema mnogim izvješćima, i dalje postoje problemi vezani uz pravednost suđenja ratnim zločincima u kojima su etnički Srbi i dalje u nepovoljnijem položaju u odnosu na etničke Hrvate. Detaljna istraživanja Misije OEES-a u Hrvatskoj pokazuju da su etnički Srbi u nepovoljnijem položaju u različitim fazama postupka. Te nejednakosti vezane su uz faktore kao što je klasifikacija kaznenog djela, neki elementi kaznenog postupka, kao što je suđenje u odsutnosti ili težina kazne. Zakon o oprostima koji bi trebao osigurati da se osobama ne sudi za određenu vrstu djela ne primjenjuje se dosljedno, a izbjeglice koje bi trebale imati koristi od ovoga zakona boje se da će im se suditi za ratne zločine ako se vrate u Hrvatsku.
132. Međutim, ECRI je sa zadovoljstvom primila informaciju da su vlasti počele poduzimati brojne mjere kako bi vratile nepristranost u suđenjima za ratne zločine. Godine 2002. glavni je državni odvjetnik izdao upute u tom smislu, u kojima se posebno traži od pravosudnih tijela da se, koliko god je to moguće, suzdržavaju od toga da sude osobama u odsutnosti. On je napravio i reviziju i odlučio da neće poduzimati nikakve daljnje radnje u velikom broju spisa koji ne

sadrže dovoljno dokaza. Vrhovni je sud ukinuo znatan broj presuda koje nisu zadovoljavale sve uvjete pravednog suđenja. Povećao se broj postupaka za ratne zločine koje sudovi pokreću protiv etničkih Hrvata. Za nadati se je da će mjera dodjeljivanja u rad predmeta ratnih zločina odjelima određenih sudova čiji će zaposlenici dobiti posebnu izobrazbu u tu svrhu pomoći u obnavljanju pravednosti u pravosuđu u ovom području. Prema stajalištu Glavne tužiteljice Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju, suradnja Hrvatske sa sudom znatno se popravila. I na kraju, hrvatske su vlasti istaknule da je nekoliko odredaba hrvatskog zakona izmijenjeno kako bi se olakšala suradnja s Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju.

Preporuke:

133. ECRI snažno preporuča da hrvatske vlasti nastave s naporima da obнове pravednost u djelovanju pravosuđa u odnosu na sve osobe koje nisu etnički Hrvati, posebno u odnosu na etničke Srbe, kada se radi o suđenjima za ratne zločine.
134. ECRI posebno sreće pozornost na potrebu da se osigura pravna sigurnost tim osobama tako što im se neće suditi u odsutnosti, te pravilnom primjenom Zakona o oprostima. Jamstva za osiguranje pravednog suđenja u skladu s Europskom konvencijom o ljudskim pravima moraju se jednako primjenjivati na sve optužene osobe neovisno o njihovom etničkom porijeklu. ECRI ohrabruje hrvatske vlasti da uvedu etički kodeks i tečajeve izobrazbe za pripadnike pravosuđa; time bi se moglo omogućiti vrlo brzo ostvarivanje tog cilja.

Položaj romske zajednice u Hrvatskoj

135. U svom drugom izvješću, ECRI se bavila cijelim nizom poteškoća s kojima se pripadnici romske zajednice susreću u odnosu na rasizam i rasnu diskriminaciju. Ohrabrila je hrvatske vlasti da poduzmu posebne korake kako bi popravile tu situaciju.
136. Popis stanovništva iz 2001. godine pokazuje da Romi čine 0,2% stanovništva, tj. 9.463 osobe, ali vlasti i nevladini izvori procjenjuju da je njihov stvaran broj od 30.000 do 50.000. Jedan od razloga za razliku u rezultatima popisa i stvarnog broja je nevoljkost članova romske zajednice da otvoreno govore o svom etničkom porijeklu zbog straha od zlostavljanja ili diskriminacije. Činjenica je da mnoge nevladine udruge kritiziraju diskriminaciju kojoj su Romi još uvijek izloženi u obrazovanju, zapošljavanju, pristupu javnim službama i stanovanju. Oni isto tako ukazuju na fizičko i verbalno nasilje kojem su izloženi pripadnici romske zajednice od strane nekih pripadnika većinskog stanovništva, a ponekad i od strane policije. Čini se da predstavnici u lokalnoj vlasti izabrani od strane naroda ponekad daju nesnošljive izjave o Romima, a da ih se zbog toga ne kažnjava. I na kraju, glavni problem s kojim su suočeni mnogi Romi jest pristup hrvatskom državljanstvu.¹⁴

¹⁴ O tome vidi gore "Zakon o državljanstvu"

137. ECRI je sa zadovoljstvom primila informaciju da je vlada u listopadu 2003. godine donijela Nacionalni program za Rome čiji cilj je rješavanje mnogih poteškoća s kojima se Romi susreću u svakodnevnom životu. Program je utemeljen na zapažanju da su Romi uglavnom marginalizirani u društvenim i javnim aktivnostima i da žive u lošijim životnim uvjetima od prosječnih uvjeta većinskog stanovništva i drugih manjina. Cilj programa jest ukinuti sve oblike diskriminacije, nasilja, stereotipa i predrasuda prema Romima, te istovremeno osigurati da ne izgube vlastiti identitet, kulturu ili tradiciju. Kako bi se postigao taj cilj, u programu se predlaže niz mjera u područjima kao što je pristup državljanstvu, obrazovanju, stanovanju, pristup javnoj službi i odnosi s policijom. Godine 2004. osnovano je povjerenstvo sastavljeno od predstavnika vlade, Roma i nevladinih udruga kako bi pratilo provedbu programa i pripremlilo zajednički plan aktivnosti za različita ministarstva. Već je poduzet niz mjera kao što je izobrazba Roma za pomoćnike u školama ili policajce ili obrazovanje mladih Roma na seminarima o sudjelovanju u javnom životu. U tijeku je postupak legaliziranja stambenih objekata koje izgrađuju Romi, a koji nije u skladu s planom izgradnje grada. Međutim, provedba programa još uvijek nije stvarno zaživjela i nevladine udruge kritiziraju manjak proračunskih sredstava koja su na raspolaganju, iako su ona nužna za uspjeh takvog programa. Program se mora smatrati pozitivnim iako, prema stajalištu ECRI-ja, ne naglašava dovoljno važnost koju stereotipi i predrasude protiv Roma igraju u problemima na koje oni nailaze u zajednici i među stanovništvom i među predstavnicima državne vlasti. ECRI sa zanimanjem primjećuje da Vlada upravo provodi postupak donošenja Nacionalnog plana aktivnosti za Rome koji predlaže niz mjera u cilju popravljivanja položaja Roma.

Preporuke:

138. ECRI snažno preporuča hrvatskim vlastima da ubrzaju provedbu Nacionalnog programa za Rome. Potiče ih i da poduzmu korake kako bi oslobodili potrebna sredstva za financije provedbe programa. Treba se pobrinuti i da s programom koji je izrađen na nacionalnoj razini budu upoznate i da ga primjenjuju lokalne vlasti, naročito u područjima u kojima je koncentracija Roma velika.
139. ECRI smatra da postoji hitna potreba da vlasti poduzmu praktične mjere kako bi se suzbili svi oblici izravne i neizravne diskriminacije protiv pripadnika romske zajednice. Posebice preporuča da hrvatske vlasti osiguraju da Romi imaju jednak pristup javnim službama. U vezi s tim, željela bi usmjeriti pažnju na mjere koje se preporučuju u njejoj Preporuci opće politike br.3 o borbi protiv rasizma i nesnošljivosti protiv Roma/Cigana i u njejoj Preporuci opće politike br. 7 o nacionalnom zakonodavstvu za suzbijanje rasizma i rasne diskriminacije¹⁵. Treba posvetiti posebnu pažnju položaju romskih žena koje mogu biti žrtvama diskriminacije na više osnova, kao što je spol ili etničko porijeklo.
140. ECRI naglašava da je suzbijanje stereotipa i rasističkih predrasuda protiv Roma u hrvatskom društvu sastavni dio svake politike koja bi im trebala pomoći. Snažno preporuča da vlasti naglase taj vid problema, koji nije dovoljno očit u programu ili postojećim mjerama. Ohrabruje vlasti da surađuju s predstavnicima romskog stanovništva u prepoznavanju uloge koju igraju stereotipi i predrasude kako bi se lakše protiv njih borili, posebno obrazovanjem službenika i provođenjem kampanje za podizanje svijesti šire javnosti.

¹⁵ Vidi preporuke pod "Odredbe građanskog i upravnog prava"

- **Pristup romske djece obrazovanju**

141. U svom drugom izvješću o Hrvatskoj, ECRI je preporučila hrvatskim vlastima da ulože posebne napore da povećaju sudjelovanje romske djece na svim obrazovnim razinama.
142. Vlasti su poduzele mjere da olakšaju pristup romske djece obrazovanju, kao što je osnivanje vrtića u kojima bi učili hrvatski jezik, izobrazba učitelja o romskoj kulturi i izobrazba mladih Roma za pomoćnike u školama. Neki Romi sada dobivaju i stipendije za upis na fakultete. Međutim, budući da su se te mjere počele tek nedavno primjenjivati i to na uskoj osnovi, one nisu dovoljne da se ublaži činjenica da romska djeca zaostaju u obrazovanju u smislu jednakih mogućnosti. Mnoga romska djeca rano napuštaju školu. Nemaju uvijek pristup obrazovanju na materinjem jeziku i vlastitoj kulturi u školama, unatoč Zakonu o pravima nacionalnih manjina koji predviđa tu mogućnost. Vlasti su ECRI-ju objasnile da je tome tako jer Romi nisu to sami tražili i jer romski jezik nije standardiziran, a u Hrvatskoj postoji nekoliko romskih dijalekata. Međutim, neki predstavnici Roma izrazili su želju da školski program za romsku djecu mora sadržavati učenje njihovog materinjeg jezika i romske kulture iako naglašavaju i važnost učenja hrvatskoga jezika.
143. ECRI posebno zabrinjavaju tvrdnje da u nekim školama u Međimurju uz razrede za djecu koja nisu Romi postoje i posebni razredi samo za Romsku djecu. Prema nekoliko nevladinih udruga, uključujući *Europski centar za prava Roma*, obrazovanje u razredima u kojima su samo romska djeca lošije je kvalitete od obrazovanja u drugim razredima. Vlasti kažu, međutim, da je jedini razlog što postoje razredi u kojima su samo romska djeca de facto segregacija s kojom su suočeni kada se radi o stanovanju jer su Romi ponekad većina u nekim područjima. Ipak, ovo objašnjenje ne daje odgovor na tvrdnje da su vlasti kada su htjele uvesti miješane razrede umjesto odvojenih razreda u nekim školama naišle na otpor roditelja djece koja nisu Romi, koji su navodno potpisivali peticije protiv te mjere, a rezultat je bio zadržavanje odvojenih razreda. ECRI primjećuje da su pred nacionalnim sudovima vezano uz ovaj slučaj u toku postupci protiv rasne segregacije.

Preporuke:

144. ECRI potiče hrvatske vlasti da bez odgode poduzmu mjere u cilju pružanja jednakih mogućnosti u obrazovanju romskoj djeci. Naglašava veliku važnost pripreme kratkoročne, srednjoročne i dugoročne politike vezane uz to pitanje i osiguravanje dovoljno sredstava i drugih resursa za provedbu te politike. Romskoj bi djeci posebno trebalo olakšati učenje hrvatskog jezika, ali i omogućiti onima koji to žele da uče svoj romski dijalekt i romsku kulturu.
145. ECRI ohrabruje hrvatske vlasti da provedu detaljnu istragu u o navodima kako postoji segregacija između romske djece i djece koja nisu Romi u nekim školama i da hitno poduzmu sve potrebne mjere, kad je to potrebno, da se riješi ta situacija..
146. ECRI ponavlja svoju preporuku da treba provesti studiju o utjecaju stereotipa i predrasuda među učiteljima što bi moglo dovesti do niskih očekivanja u odnosu na romsku djecu. Ohrabruje sve mjere čiji cilj je obrazovanje učitelja o romskoj kulturi.

LITERATURA

U ovom popisu literature navedeni su svi objavljeni izvori koji su korišteni prilikom ispitivanja stanja u Hrvatskoj: ne treba ga smatrati iscrpnim popisom svih izvora informacija koji su bili dostupni ECRI-ju prilikom pripreme izvješća..

1. CRI (2001) 34: Second Report on Croatia, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 3 July 2001
2. CRI (99) 49: Report on Croatia, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 9 November 1999
3. CRI (96) 43: ECRI General Policy Recommendation n° 1: Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, October 1996
4. CRI (97) 36: ECRI General Policy Recommendation n° 2: Specialised bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, June 1997
5. CRI (98) 29: ECRI General Policy Recommendation n° 3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, March 1998
6. CRI (98) 30: ECRI General Policy Recommendation n° 4: National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, March 1998
7. CRI (2000) 21: ECRI General Policy Recommendation n° 5: Combating intolerance and discrimination against Muslims, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, April 2000
8. CRI (2001) 1: ECRI General Policy Recommendation N° 6: Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the Internet, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, December 2000
9. CRI (2003) 8: ECRI General Policy Recommendation N°7: National legislation to combat racism and racial discrimination, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, December 2002
10. CRI (2004) 26: ECRI General Policy Recommendation N° 8: Combating racism while fighting terrorism, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, March 2004
11. CRI (2004) 37: ECRI General Policy Recommendation N°9: The fight against antisemitism, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, June 2004
12. CRI (98) 80 rev: Legal measures to combat racism and intolerance in the member States of the Council of Europe, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2000
13. ACFC/SR/II (2004) 002: Second Report submitted by Croatia pursuant to Article 25, paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Council of Europe, 13 April 2004
14. Constitutional Law on the Rights of National Minorities, adopted by the Croatian Parliament on 13 December 2002
15. Government of the Republic of Croatia, Commission for the Return of Displaced Persons and Refugees and Repossession of Property, Report on the Return of Displaced Persons and Refugees from April to June 2004: Repossession of Property, Housing and Reconstruction, Zagreb, 6 July 2004

16. The Ombudsman of the Republic of Croatia, Report on the work activities for the year of 2003, Zagreb, March 2004
17. Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Mission to Croatia, Background Report : ECHR adopts decisions in 118 cases involving Croatia by April 2004, 21 April 2004
18. OSCE, Summary – Background Report on ECHR cases involving Croatia and Background Report : ECHR adopts Decisions in 123 cases involving Croatia by July 2004, 29 July 2004
19. OSCE, Croatia's Refugee Challenge – Motivational and emotional factors for the return of refugees to their homes and the acceptance of their return by the local population - empirical research 2004, Zagreb 2004
20. OSCE and United Nations High Commissioner for Refugees, 4th Report on Issues of Property Repossession under the July 2002 Amendments to the Law on Areas of Special State Concern (June 2003-September 2003), Zagreb, 28 October 2003
21. OSCE, Statement by Ambassador Peter Semneby, Head of the OSCE Mission to Croatia, on the Mission's semi-annual report from July to December 2003, 2 June 2004
22. OSCE, OSCE Mission report encourages strengthening of human rights protection in Croatia, 2 June 2004
23. OSCE, Status Report No. 14 on Croatia's progress in meeting international commitments since December 2003, 5 July 2004
24. OSCE: OSCE Commissioner welcomes adoption of minority law in Croatia, 16 December 2002
25. OSCE, OSCE Mission to Croatia report finds ethnic Serbs "disadvantaged" in war crime trials, Press Release, 1 March 2004
26. John Hucker, The Ombudsman Institution in Croatia: An Expert Analysis, OSCE ODIHR, Croatia, 6 June 2003
27. United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights: E/C.12/1/Add.73: Concluding observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Croatia, 30 November 2001
28. United Nations, Committee against Torture issues conclusions and recommendations on report of Croatia, 14 May 2004
29. Commission of the European Communities: COM(2004) 257 final: Communication from the Commission: Opinion on Croatia's Application for Membership of the European Union, 20 April 2004
30. Amnesty International, Croatia: Briefing to the United Nations Committee against Torture, 28 May 2004
31. Amnesty International, Annual Report January-December 2003 - Croatia
32. Amnesty International, Croatia : Implement recommendations to prevent torture, 28 May 2004
33. Center for Peace, Legal Advice and Psychosocial Assistance, Vukovar, Community of Serbs, Rijeka, Shadow Report on the implementation of the Framework Convention for Protection of the Rights of National Minorities in the Republic of Croatia for the implementation period 1999-2004, July 2004
34. European Roma Rights Center, Croatian Constitutional Court Upholds Decision to Deny Illiterate Romani Woman Citizenship, 28 May 2004
35. European Roma Rights Center, Written comments concerning the Republic of Croatia for consideration by the United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination at its 60th Session, 4-5 March 2002

36. Global IDP Project, Croatia - Report on ethnic discrimination on the labour market (2003-2004)
37. Human Rights Watch, Croatia – Broken Promises: Impediments of Refugee Return to Croatia, Vol. 15, No. 6(D), September 2003
38. Human Rights Watch, Croatia Returns Update, 13 May 2004
39. Human Rights Watch, World Report 2003 – Croatia, 26 January 2004
40. Human Rights Watch, Croatia Fails Serb Refugees – Ethnic Discrimination Slows Refugee Return, Zagreb, 3 September 2003
41. International Helsinki Federation for Human Right, Annual Report 2003 – Croatia
42. Minority Rights Group International, Report on Minorities in Croatia, 2003
43. Network of Croatian Human Rights NGOs, NGO report on all forms of racial discrimination in Croatia, shadow report prepared for UN CERD, February 2002
44. U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2003 - Croatia, released by the Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, 25 February 2004
45. AFP, Des Roms menacent de porter plainte contre la Croatie pour ségrégation scolaire, 13 May 2003

